

BATI AVRUPA BİLİMİNE ONTOLOJİK TEMELLERİ VE AVRUPAMERKEZCİ İDEOLOJİK İÇERİMLERİ EKSENİNDE HEİDEGGERYEN BİR YAKLAŞIM

İdris DEMİREL*

Özet

Bilim, insanî-toplumsal dünyada kültürel olarak inşa edilen bir bilme biçimidir. Bilim adıyla adlandırılan bilme biçimi, sanat, felsefe ve din gibi alternatiflerinden farklılaştırılırken, ön plana genel olarak kesinlik, nesnellik ve evrensellik benzeri ayırt edici karakteristikler çıkarılır. Bu çalışma, kökleri itibarıyla on altıncı yüzyıldaki Modernlik şafağına, 'işlenmesi' yönüyleyse Aydınlanma felsefesi ile akabindeki on dokuzuncu yüzyıl entelektüel akımlarına kadar geriye götürülebilen "Batı Avrupa bilimi"nin; mevcut yapı ve işlerliğine yönelik bir eleştiridir. Eleştiri çerçevesinde Batı Avrupa bilimi kavramı kullanılmaktadır. Kavramlaştırma Heidegger'e aittir. İnsan ve toplum bilimleri aksları üzerinden de tezahür eden sözkonusu bilim, Batı (kültürel bağlamda Avrupa) felsefesine yaslandığı gibi ayrıca Batı'nın üstünlüğünü gözetten siyasal içerimleri de haizdir. Dolayısıyla onun ayırt edici karakteristikleri gerçekte doğa bilimlerinin imitasyonu yoluyla sahip olunmak istenen vasıflardan ziyade Avrupamerkezcilik ideolojisine aittir. Avrupamerkezcilik ideolojik artalan, Batı Avrupa biliminin eleştirisini zorunlu kılmaktadır. Nitekim bu makalenin amacı da söz konusu eleştirilere kendi ölçeğinde bir katkı sağlamaktır.

Anahtar Sözcükler: Batı Avrupa bilimi, İnsan ve Toplum Bilimleri, Ontoloji, Avrupamerkezcilik.

Abstract

Science is a way of knowledge acquisition culturally formed in the social world. When this form of knowledge inquiry named science is differentiated from its alternatives as such art, philosophy and religion, the distinct characteristics like certainty, objectivity and universality are brought in the foreground. This study is a

---

* Yard.Doç.Dr. Bilecik Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü.

criticism toward the current structure and operationalisation of West European Science that could be taken back to the dawn of Modernism in the sixteen century in terms of its roots and Enlightenment Philosophy with the subsequent nineteen century intellectual movements in terms of its motivations. The concept of West European Science has been used in the criticism's framework. This conceptualization belongs to Heidegger. The mentioned science prospered over its Humanities and social sciences axels leans on western (referring to Europe in terms of the cultural context) philosophy and consists of the political insights concerning western dominance as well. Thus, its distinct characteristics essentially belong to Eurocentrism Ideology rather than the desired attributes identified through the imitation of the natural sciences. The background of Eurocentric ideology mandates the criticism of West European Science. Therefore, the objective of this study is to provide a contribution to the mentioned criticisms within its framework and from the Heideggerian perspective.

Key Words: *West European science, Humanities and Social Sciences, Ontology, Eurocentrism.*

1. GİRİŞ

Heidegger'e göre, kültür; insanın ruhsal ve yaratıcı etkinliğinin gerçekleştirildiği alandır. Bilim de işleme ve organizasyon yapısı bakımından, kültürel alana aittir. Bir kültürel işlerlik olarak bilim, fenomenal düzlemde varolanların; insanî-toplumsal dünyaya sunuldukları, esasta yüksek kerte de belirleyici bir minvaldir. İnsanî-toplumsal gerçeklik Batı Avrupa bilimi tarafından ve onunla bir arada belirlenmektedir. Avrupaî niteliğiyle dünya çapında yaygın hale gelen işbu modern bilimin özü, artalanı yönüyle Platon'dan beri felsefe adıyla adlandırılan Grek düşünme biçiminde temellenmektedir (Heidegger, 1998a; 13-15).¹ Özcesi, bilimden konuşulan her durumda, kültürler çokluğu zemininde bir tekil kültür olan Batı kültüründen, ona ait bir zihniyet ve fenomenden konuşuluyor demektir. Bu durum, bilimin; diğer zihniyetler karşısındaki muayyen bir tekil (evrensel değil!) zihniyetin, Batı zihniyetinin ürünü olduğunu, tam da bu yüzden kültür-bağımlı bulunduğunu yani belirli bir kültürün tekil bir fenomeni anlamına geldiğini göstermektedir (Özlem, 1998b, 12).

Tarihsel alandan, Batı Avrupa biliminin mevcut fenomenal yapısı dikkate alınarak aktüel alana gelirse eğer, göze ilk çarpacak husus, bütünleşik değil partiküler bir bilgi yapıları rejiminin organize edildiği olacaktır. Bu partikülerlik değerlendirilmek istendiğinde, temel ayrışmanın, ortaya iki düzlem üzerinden çıktığı görülecektir: İlk önce zihnin kendi

¹ Göndermenin dili dönüştürülmüştür. Diğer yandan, bilim, Wallerstein'e göre de, kültürün ayrılmaz bir parçasıdır ve kültürel üretim de, bulunduğu yerdeki iktidar yapılarından büyük çapta etkilenmektedir (Wallerstein, 2007; 77).

haricindeki doğal, insanî, toplumsal gerçekliğin mahiyetinin kavranmasında; salt materyal dünyanın esas alınması ve bu niteliği taşımayan varlık alanlarının üstünün örtülmesi, perdelenmesi, *unutulması* ile bir ayrışma ve partikülerlik yaşanmaktadır. *Varlığın materyalizasyonu*yla belirginleşen bir ontoloji üzerine bina olunan ilk ayrışmanın üzerine kademeli bir ayrışma daha getirilmektedir: Batı Avrupa bilimi, ilkin bilimsel bilgi yapısı ya da kısaca bilim ve bilim-dışı bilgiler olarak, ayrılmaktadır. Bilim de, takiben, önce kendi içinde doğal, insanî ve toplumsal bilimler olarak, bunun üzerine ise diğer iç bölünmeler biçiminde yeniden kat kat ayrımlara tabî tutulmaktadır. Materyalizasyon babında, Samir Amin'in de, bilimlerdeki *kendiliğinden maddeci* yönsemeyi söz konusu ettiği belirtilmelidir (Amin, 1993; 71). Sonuç itibarıyla kendisini bilimle, bilimi de kendisiyle özdeşleştiren Batı Avrupa bilimi, istinat ettiği materyalize varlık konsepsiyonu temelli bir ontoloji ve bu ontolojiye paralel bir epistemoloji dolayımında, dünya ve hayatı, olduğu bütünleşik şekliyle anlamlandırmasına el vermeyen bir tarzla belirginleşmektedir.

Batı Avrupa biliminin noktainazarından gözlemlenen gerçeklik, bilme ediminin ancak materyalize çerçevede cereyan edebileceği öngörüldüğü için, esasta tek boyutlu ve mekanistik bir varlık konsepsiyonundan çıkarsanmıştır. Aydınlanma felsefesi, kapitalist Avrupa'nın, Avrupamerkezcilik ile sarmalanan egemen ideolojisi için gerekli çerçeveyi tanımlamıştı ve bu gelenek nihayetinde mekanikçi-maddeci bir zihniyete dayanıyordu (Amin, 1993; 91). On sekizinci yüzyılda; Aydınlanma Döneminde yaygınlaşan, on dokuzuncu yüzyılda pozitivist epistemoloji ve ideolojiyle güçlenen ve yirminci yüzyılda kendini yeniden üreten bu materyalize ontolojik kavrayış, 'olgu'² temelli varsayımıyla gerçekliğin; 'iyi-kötü', 'güzel-çirkin' ve 'doğru-yanlış' sferlerinden oluşan bir parçalılıkla değerlendirilmesine yol açmıştır. Ayrımında ilk küre etiğe, ikincisi estetiğe bırakılarak, bilimin sadece 'doğru-yanlış' boyutunu bilebileceği kabul edilmiştir. Böylece bir yandan '*iyilik-güzellik*' bilim alanının dışında, bilim-dışı "anlamsız" bir alan olarak kalırken, diğer yandan, bilim, insanın adeta tek varlık nişi addedilmiştir. Oysa Heidegger'e göre, bilimler, insani tutumlardan sadece biridir ve dolayısıyla da ne tek ne

² Heidegger açısından bakıldığında, onaltıncı ve onyedinci yüzyıllar boyunca doğa biliminin üstün bir nitelik kazanması, bilim adamlarının filozof olmasından kaynaklanmıştır. Doğa bilimci bu filozoflar, *salt olguların* varolmadığının, bir olgunun ancak temel bir kavramlaştırmanın ışığında olgu olduğunun ve o kavramlaştırmanın erimine bağlı bulunduğu ayırında idiler. Buna karşıt olarak bugün bulunulan yer olan pozitivistizmin karakteristiği ise şudur: Pozitivistizm, olgularla bir şekilde işi götürebileceğini, oysaki kavramların her nasılsa ihtiyaç duyulmakla beraber, kendileriyle, bu felsefe olacağı için, çok fazla içli-dışlı olunmaması gereken salt geçici çareler olduklarını düşünür (Heidegger, 1998a; 46, Chevalley, 2010; 367).

de ona en yakın gelen varlık nişidir (Heidegger, 2008; 11–12). Kaldı ki, bilim, Grekler için, *logos*'un içerimlerinden biri olarak görülmekte ve 'derinliğine düşünüp taşınmak' anlamına gelmekteydi. Farklı bir söyleyişle, bilim, modernlik öncesinde Varlık'a ilişkin bir düşünme iken, Heidegger perspektifinden, yeniçağdaki 'bilim düşünmez.'³ Bu modern bilim artık doğal, insanî, toplumsal işleyişleri nedensel ardışıklıklar olarak tasarımılayan ve kendisini kendinin-bilinci niteliğiyle doğadan ayıran-yalıtan, böylece de doğayla arasına *yabancılaşmanın* girdiği bir uçurum yerleştiren öznenin bir disiplini olup çıkmıştır (Özlem, 1998a; 20).

Batı Avrupa bilimi'nin, doğal, insanî, toplumsal süreçlerin atomizasyonu üzerinden partiküler temelde organize edilmesi, analitik bir uzmanlaşmanın doğal gerekliliklerinden ziyade varlığı materyalize eden yaklaşım tarzıyla ilgilidir ve sözkonusu partikülerlik, sadece iyilik, güzellik, doğruluk ve bunlara yönelik amaçlar ile araçlar arasında ya da 'amaçlı rasyonel eylem' ile 'araçsal rasyonellik' arasında değil, ayrıca, insani ve toplumsal gerçekliğin; her birinin, yekdiğerinden bağımsız tarih-dışı dolayısıyla da kesin, nesnel, evrensel, sosyolojik, ekonomik ve siyasal sferlerinin bulunduğu anlamında da bir ayrışmayı taşımaktadır. Böylece dünya ve hayatın olduğu gibi kavranmasının tümüyle imkânsızlaştırılmasından başka, gerçeğin kat kat perdelenmesi daha da şiddetlendirilmekte ve insanın karşı karşıya kaldığı resim, bütünleşik değil, parçalı, eksik bir resim olmaktadır.

---

³ Heidegger için, pozitivistler tarafından benimsenen ölçütler bağlamında, *doğruluk* kesinlikte, *gerçeklik* nesnellikte ve *akılcılık mathesis universalis*'te kendi modellerini bulmaktadırlar. Ve Heidegger, bilimin düşünmediğini iddia ettiği zaman, kastettiği gerçekte, bilimin teyit-etme yetkisinin bile hipotetik-tümdengelimsel yöntemle boyun eğdirildiği, mantık ve bilimsel metodun bilimsel içeriğe hükmettiği, pozitivist imgesine göndermede bulunmaktır. Bu birbirine bağlı üç boyut, son kertede "metafizik ağacı"nın Sokrates öncesi kökenlerine geri gitmekte ve Grekçe kelimelerle, sırasıyla *aletheia*, *physics* ve *logos*'a karşılık gelmektedir. (Kisiel, 2010; 336).

2. MATERYALİZE ONTOLOJİDEN İDİOGRAFİK VE NOMOTETİK EPİSTEMOLOJİLERE

Maddi muhteva ile sınırlanma ve bilginin öznenin bilinç idelerine bu çerçevede bırakılması, salt bilinçte düğümlenen epistemolojik edimin materyalize edilmemiş bir ontolojiyi dışlaması ve Kartezyen çerçevede öznenin⁴ nesneden yalıtık ve bağımsız bir eyleyen olarak inşa edilmesi gibi yönlerden değerlendirilmesi hâlinde Batı Avrupa bilimi, yukarılarda belirtilen ayrışma ve partikülerlik niteliklerine karşı/n yine de tek bir hatta konumlanmaktadır. Değişik epistemolojik akımlar⁵ ile epistemolojik çoğulluk paralelindeki farklı insan ve toplum bilimleri anlayışlarının sözkonusu edilebilmesi ayrışma ve partikülerliği gösterirken, etik, estetik ve öteki varlık boyutlarına ilişkin sferleri anlamsızlaştırılan materyalize bir konsepsiyondan hareket edilmesi, Batı Avrupa biliminin, en dipte tek bir ontolojik hatta konumlandığını açığa çıkarmaktadır. Bilimsel bilginin *a priori* kaynaklarına öncelik veren rasyonalizm ile *a posteriori* kaynaklarına öncelik veren empirisizm arasındaki bölünmeler; Kantçı sentez çabaları; pozitivist ve örneğin rölativizm gibi gayri-pozitivist akımlar; doğa bilimlerini insanî ve toplumsal alanı da kapsayacak şekilde genişletme yönündeki imitasyoncu tutumlarla örneğin hermeneutik tutumlar arasındaki ayrışmalar; Batı Avrupa biliminin felsefi artalanını oluşturan dokudaki Analitik Felsefe-Kıta Avrupası Felsefesi ikiliği ve her bir ayrışmanın kendi dahili ayrışma ve partikülerlikleri... bu çizgilerin tamamı; felsefi artalandaki 'Varlığın anlamı nedir'in (Heidegger, 2008; 1–4) unutulmuşluğu gerçeğini değiştirmemekte ve tam da bu açıdan bakıldığında Batı Avrupa biliminin, mezkur ayrışma ve partikülerlik niteliklerine karşı daha temelde, en dipteki ontolojik zeminde nasıl da tek bir *materyalize* ya da Amin'in söyleyişiyle *kendiliğinden maddeci* hatta inşa edilmiş bulunduğunu belli etmektedir.

⁴ Özne fenomeni kuşkusuz Descartes'la başlamış değildir. Bu fenomen, Greklerde de mevcuttu. Fakat özne, orada, *hypokaimenon*; önde-duran-şey; insanın karşısına çıkan gerçeklik olarak algılanıyordu. Yani Grekler, modernlikle beraber 'nesne' denilmeye başlanan şeye 'özne' demekteydiler. Çünkü kendilerini önlerine çıkan gerçekliğin karşısında değil içinde buluyorlardı. Kendileri, öne çıkan gerçekliğin bir parçasıydılar. Modern dönemde, Descartes ile beraber *hypokaimenon*, yani Greklerin öznesi, kesin bir dönüşüme uğratılmıştı (Özlem, 1998a; 18). Diğer yandan Heidegger açısından da, 'nesne'den yalıtık bir özne, "yalnızca insan olan insan diye bir şey yoktur." Onun açısından, nesneden yalıtık özne olmaz çünkü *Dasein*, dünyada-birlikte-varır. İnsanın varoluşu, birlikte-varolan olarak varolduğundan, kendini bile nesneleştirecek kadar nesnel durabilen bir yalıtık öznenen, o bağlamdaki özne-nesne ikiliğinden söz edilemez. (Heidegger, 1998b; 77, Demirel, 2010; 22).

⁵ Heidegger'e göre, çeşitli epistemolojik akımlar, ortaya koydukları epistemolojiler yüzünden hataya düşmüş değildirlere. Düşükleri hata, *Dasein*'in eksistensiyal analitiğini ihmal etmeleri yüzünden meseleyi fenomenal açıdan teminat altına alabilecekleri zeminden kaymalarıdır (Heidegger, 2008; 218).

Batı Avrupa biliminin, modernlik başlangıcındaki inşasında belirgin rolleriyle öne çıkan isimler arasında sayılan Descartes, “doğanın efendisi ve sahibi” olmaktan bahsetmiştir (Descartes, 1637; 48). Burada doğa fethedilebilecek, egemenlik altına alınabilecek ve sömürülebilecek ‘edilgen’ bir nesne olarak görülmüştür. Bu ontolojik kabul üzerine kurulu bilgi rejimi, bilgiyi her şeyden önce, mezkûr materyalize konsepsiyona dayandırmaktadır. Varolan bu materyalize evrende her fenomen doğa yasalarının hükmüne tâbidir. Kantçı bağlamda fenomen-numen ayrımı yahut *kendisi-için-şeylerin* dışında bir de *kendinde-şeyler* söz konusu değildir. Bilimin işlevi tam da burada devreye girmekte ve bilim, realist temelde evrensel doğa yasalarını kesin ve nesnel nitelikte açığa çıkarma doğrultusunda *nomotetik* biçimde işlemselleşmektedir. Bu şekliyle modern doğa bilimleri, dayandığı model itibarıyla, gerçekliği bilebilmenin tek güvenilir yolu olan evrensel yasalarla birlikte empirik özellikleri de içeren bir niteliğe sahiptir. Buna göre sağduyusal bilgi, metafizik ve felsefe gibi öteki epistemolojik kanalların empirik temelde *sınanamayan* iddiaları bilimsel bilgi değildir. Empirik araştırma ve sınamalar ise ölçme ve hesaplama benzeri işlemleri; matematikselleştirilmeyi gerektirmekte, ölçümler ne kadar nicelleştirilip, ne derece ‘kesinlik’ ile ifadelendirilirse o kerte bilimsel kabul edilmektedir.

Mekanistik olmayan yönelimlerin, materyalist bir mantıkla kategorik olarak dışarılandığı bir doğrultuya sahip bulunan Batı Avrupa biliminde hem Varlık’ın farklı tecelli erimlerinin dikkate alınmadığı, hem de ontolojik olan ile epistemolojik olan arasındaki ilişkinin epistemoloji lehine bozulduğu görülmektedir. Bilim, özellikle de doğa bilimleri, bu partikülerist ve hiyerarşik bilgi yapıları rejimi içinde doruk noktası ve üst model olarak kodlanarak zihinsel-bilinçsel etkinliklerin başat tarzı vasfıyla gerek felsefe gerekse de metafizik odaklı bilgi üzerinde, on dokuzuncu yüzyıl ve sonrasında hegemonya kurmuştur. Bu hegemonyanın zamansal tayini ekonomik ve siyasal gelişmelerle kapitalizm zeminindeki *düzen* arayışlarına paralel vuku bulmuştur. Şöyle ki: Avrupalıların düşünce yapıları, Sanayi kapitalizmine geçişle ve Asya’da sömürgelere sahip olunmaya başlanmasıyla birlikte farklılaşmıştır. Avrupalılar bu bağlamda tarihin tamamını “icat etmemişlerse de” en azından kendi öncülüklerinde, ortaya sahte bir evrenselcilik düşüncesi çıkarmışlardır. Akabinde, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla ivmelenen süreçte, bir taraftan dünya tarihi en başından yeniden yazılırken, diğer taraftan yasalar peşinde koşan; “evrensel” yönelimli; *nomotetik* toplum bilimleri hem bir Avrupa disiplini niteliğiyle, hem de bir Avrupamerkezci icat niteliğiyle yeni inşa edilmişlerdir. Bütünleşik bir perspektifle ve gerçekçi doğrultuda bütün dünyayı kapsama vizyonundan uzaklaşılırken, dünyayı, bu dar Avrupamerkezci yeni bakış açısıyla yorumlayanlar arasında Marx ve Weber gibi, insan ve toplum

bilimleri yönüyle kurucu, önemli, öncü isimler de yer almışlardır. Onlara ve onları izleyen bilim(ciler)e göre, güya Avrupa’da ortaya çıkmış olan “kapitalist üretim şekli”ne özgü nitelikler dünyanın geri kalanında yoktu ve o nitelikler işbu “geri kalan” dünyada ancak Avrupa’nın yardım ve nüfuzu ile oluşturulabilirdi. Zikredilen perspektif, Marx’ın “Oryantalist” varsayımları ile Weber’e ait pek çok çalışmanın ve dünyanın geri kalanına ilişkin olarak her ikisinin ortaya attığı çok sayıdaki asılsız stereotipin buluşma noktası idi (Frank, 2010; 39–40).

Tekrar, bütünlük-partikülerlik ikilemi ve dolayısıyla bilgi yapıları ayrışmasına dönüldüğünde, dikkat çeken bir başka yeniliğin Batı Avrupa biliminin kendi içinde gerçekleştiği görülmüştür: Evrensel yasalar peşinde koşan ve bu anlamda *nomotetik epistemoloji*yle temellenen doğa bilimleri ile izlenimler-tasvirler peşinde koşan ve bu anlamda *idiografik epistemoloji*yle temellenen felsefe ve/veya insan bilimleri bölünmesinin arasında, üçüncü bir bilimsel bilgi yapısı ve kültürü niteliğiyle toplum bilimlerinin neşvü nema bulması ve organize edilmeye başlanması, belirtilen Sanayi kapitalizmi ve Asya’daki sömürgeler dönemeçleriyle birlikte yaşanmıştır. Dil, edebiyat, müzik incelemeleri, eleştiri, estetik ve benzeri akademik dallar, *nomotetik* doğa bilimleri gibi evrensel yasalar peşinde koşmadıkları için *idiografik* epistemoloji ile temellenmiş ve toplum bilimleri ile ilgili fakültelerde değil insan bilimleri ile ilgili fakültelerde organize olmuşlardır. Üç ana ve tarihsel toplum bilimleri olarak sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimi ile bunlarla bütünleşen disiplinler; *nomotetik* epistemolojili doğa bilimleri ve(rsus) *idiografik* epistemolojili insan bilimleri ayrışmasında, özgün, başka tür, üçüncü bir epistemoloji ile temellendirilmemiş, bunun aksine *nomotetik* epistemoloji safına dahil edilmiştir. (Oryantalizm), antropoloji ve tarih gibi bilimler ise *idiografik* epistemoloji tutumlarıyla insan bilimleri safında konumlandırılmaktadır. Böylece sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimi gibi toplum bilimlerinin faaliyetleri ‘*nomotetik* epistemolojik zeminde doğrudan biçimde kesin, nesnel ve evrensel bilgi arayışı’ olarak değerlendirilmiştir.

3. POZİTİVİZM, İKTİDAR İLİŞKİLERİ VE AVRUPAMERKEZCİ İDEOLOJİK SORUNSAK

Pozitivist epistemoloji açısından biricik meşru bilgi yapısı kesinlik, nesnellik, evrensellik gibi bilimi, bilim-olmayan bilgi yapılarından ayırt edici karakteristikler yönüyle son derece yetkin addedilen ve yasaları bulunan doğa bilimleridir. *Empirisizm mirasına yaslanan pozitivismde*, bir tutum ve önkabul olarak evrensellik arayışıyla motive edilen evrenselcilik, özellikle Avrupamerkezcilikle ilişkilendirilen bir öncül konumundadır. Bu, kısaca şu demektir: Avrupa’da, Avrupa toplumlarını temel alarak ortaya

konulan sorun ve çözümler, *zamanmekân* bakımından Avrupa'ya özgü değil evrenseldir. Tüm sosyal alanlar için ve her zaman geçerlidir. Avrupamerkezci ideoloji açısından, '*sorunun cevabını*' Avrupa çoktan bulmuştur. Dolayısıyla yapılması gereken de, var olan dünyaların en iyisi olan Batı'yı izlemektir (Amin, 1993; 24). Pozitivizmin koşullandırması altında, insan ve toplum bilimleri aksları üzerinden tezahür eden Batı Avrupa biliminin, Avrupamerkezci ideoloji ile sarmalanışı, Avrupa'ya tanınan yapısal üstünlük ve öncelikte açığa çıkmakta, fakat bu yapısal üstünlük ve önceliğin bir 'olgu' değil 'mit' olduğu belirginleştikçe, söz konusu savlardan yola çıkan Avrupamerkezci bilim kendi dayanaklarını yitirmeye başlamaktadır. Batı Avrupa biliminin üzerinde durduğu yapı, yıkılma riskiyle karşı karşıyadır ve bu risk yapının kendi perişanlığından ve onu inşa eden öncülerin hatalarından kaynaklanmaktadır. Zira Batı Avrupa bilimini inşa eden öncü ve mimarların tamamı, teorilerinde, Avrupa'ya yanlış biçimde merkezi bir konum bahsetmişlerdir (Frank, 2010; 21-22).

Avrupa'nın, "geri kalan" dünyaya; işgal, sömürgecilik, köleleştirme, soykırım... gibi yollarla yayılımı; uygarlık, ekonomik büyüme, kalkınma, ilerleme vb. kavramlarla adlandırılarak da gerçekleştirilmiştir. İnsan ve toplum bilimleri, "Batı'nın Yükselişi"ni yaratan, Batı Avrupalıların sözde -üstünlükleriyle- imlenmekte, kapitalizmin gelişimi ve yayılımı, dünyaya Avrupa ya da Batı tarafından verilmiş bir armağan olarak sunulmakta, Avrupalı *beyazadamın* insanlığa medeniyet götürme gibi bir sorumluluk üstlendiği varsayılmaktadır. Anılan nosyonlar, evrensel değerlerin ifadesi biçiminde yorumlanmakta ve çokluk *doğal yasa* olarak çerçevelenmektedir. Dolayısıyla bu yayılımın, insanlık için faydalı olmakla kalmayıp, bir de "*tarihin yasaları*" babında kaçınılmaz olduğu iddia edilebilmektedir (Wallerstein, 2007; 15; Frank, 2010; 41).⁶ Evrensellik; yasalılık bağlamında doğa bilimlerinin mutlak biçimde evrenselci oldukları düşünülmektedir. Tözsel olarak ve soyut planda bütün zamanmekân bileşenleri için geçerli doğrulardan, tarihe, coğrafyaya, toplumlara göre değişmeyen temel gerçekliklerden; evrensel yasalardan bahsedilemediği ölçüde bilimden de bahsedilemeyeceği düşünülmektedir. Bu çerçevede doğa bilimlerinin dışındaki diğer bilimsel faaliyet alanları olarak insan ve toplum bilimlerinin de ancak doğa bilimlerini imite ettikleri, doğa-bilimleştikleri ölçüde saygınlık kazanabilecekleri savunulmaktadır. Bilim dışı bilgi yapılarının ise belirtilen öncüller itibarıyla, ya felsefe gibi bilimselleştiği kertede kısmi bir

⁶ Avrupa'nın sömürgeleştirme, köleleştirme, soykırım... politikalarından Nazizm'e gelindiğinde, "Nazizm'i bir sapma gibi değil, Avrupamerkezli savların aşırı bir ifadesi olarak ortaya her zaman çıkabilecek bir güç gibi görmek gerekir. Yani ortada bir açmaz varsa eğer, bu, çağdaş dünyayı içine, Avrupamerkezçiliğin kapadığı bir açmazdır (Amin, 1993; 120).

yetkinliğe sahip bulunduğu ya da metafizik gibi hiçbir yetkinlik taşımadığı düşünülmektedir.

Pozitivizmin tasarladığı bilim, yasalara uygun tarzda işleyerek mekanistik-determinist bir biçimde işlemselleşen, ilişkili kestirimde bulunmanın mümkün kılındığı bir dünyada gerçekleşecek olan sonsuz ilerlemeye dair Aydınlanmacı bakışı veri alan ve pozitif bir epistemolojiyle temellenen evrensel bilimdir. Bu çerçevede doğa bilimlerini imitasyon, bir yandan insan ve toplum bilimleri için karşılanamayacak beklentiler yaratırken öte yandan kapitalizmin matrislerinde yaşanan ve iktidar ilişkileriyle sarmalanan ilişkilerin gözlerden kaçırılmasına yol açmıştır. Daha bile, bilginin zihinsel işlerlikler ve pratik yaşam mücadeleleri üzerinde bir baskılama imkânına sahip bulunması, Batı Avrupa bilimi ile iktidar organizasyonları arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmekte ve bilim, giderek siyasal ve ekonomik hegemonya düzlemlerinden ayrı, bağımsız bir konumda yer alamaz hâle gelmekte, bilimsel bilginin işleme süreci etrafında bir iktidar aurası oluşmakta ve bilimin bizatihi kendisi hegemonik bir iktidar rejimine dönüşmektedir. Öyle ki, bilimin, Batı dünyasında ve onun tarihinin çağları boyunca, yeryüzünde, daha önceden hiçbir zaman karşılaşılmamış olan bir güç geliştirdiği ve bu gücün bütün yerküreyi kaplayacak konuma geldiği, Heidegger'e göre, apaçık bir hakikattir. Bilimler, uzun zamandır, modern hayatın tüm örgütlenme biçimlerinde, hep daha tayin-edici konuma gelmekte ve endüstriden ticarete, eğitimden politikaya, savaştan gazeteciliğe, bu durum her alanda yaşanmaktadır (Heidegger, 1998a; 14–15).

İktidar ilişkilerinden ayrı düşünülemez olan baskın partiküler bilgi yapıları rejimine ait anlatıların Avrupamerkezciliği, gizlenemeyecek kadar aşikâr olmuştur. Avrupamerkezcilik anlatıların hem liberal hem Marksist versiyonlarında sözü edilen insanlık durumları aslında bütün insanlığa değil Batı Avrupa insanına aittir. Batılı olmayan 'öteki' toplumlar, tarih içinde, köleleştirilme, sömürgeleştirilme, soykırım, 'sıfır maliyetli *insan kaynaklarına* dönüştürülme ve muayyen düşünce kalıplarının benimsetilmesi gibi yollarla marjinal bir konuma itilmiş, onların kaderinin Avrupa'ya bağlı olduğu düşünülmüştür. Batı Avrupa biliminin daha ortaya çıkarken bünyesindeki sömürgeci Avrupamerkezcilik ideolojisi ile sarmalandığı söylenmelidir (Frank, 2010; 53). Fakat burada sorun sömürgecilik olgu ve ideolojisinde değil, sömürgeciliğin ortadan kalkmasıyla ortadan kalkmayan, daha bile anti-kolonyal milliyetçi ideolojilerin dahi içine sızabilen Batı Avrupa kapitalizm ve biliminin Avrupamerkezcilik sorunsalının kendisinde düğümlenmektedir (Mutman, 1994; 11). Avrupamerkezcilik çerçevelenmelerde Batı, tarihin başlıca aktörü olmakta, bütün insanlığa geleceğini o göstermekte ve insanlığı o temsil etmektedir. Tam da Marx'ın sözleriyle,

“Onlar kendilerini temsil edemezler. Temsil edilmeleri gerekir”⁷ denilmektedir. Avrupamerkezcilik bu nitelikleriyle kendini, ayrıca evrenselcilik olarak görmektedir. Zira farklı zamanmekân bileşenlerinin dayattığı bütün sorunlar karşısında, *tüm dünya için* tek çıkış yolunun Batı modelini taklitten geçtiği savunulmaktadır (Amin, 1993; 27).

4. SONUÇ

Partikülerist, materyalize bir varlık konsepsiyonuna dayanan, Avrupamerkezcilik ideolojisiyle sarmalanan ve insan ve toplum bilimleri aksları üzerinden tezahür eden Batı Avrupa biliminin esaslı bir dayanağı olarak pozitivism, kesin, nesnel, evrensel analizler gerçekleştirebilmeyi sağlamak bir yana, bu tür nitelikleri havi olası bir analizin önündeki temel engel konumundadır. Diğer yandan, yukarılarda zikredilen zaafarla malul olan mevcut bilgi yapıları rejiminin bilhassa kapitalizm dolayımında süre giden hayata bütünleşik tarzda odaklanmak bakımından hem isteksiz hem başarısız kaldığı da söylenmelidir. Sonuç itibarıyla, modern bilgi yapılarının, daha açık dillendirildiğinde özelde insan ve toplum bilimlerinin, gerçekliği bütünleşik biçimde kavrayamayışının temel nedeni, en dipteki materyalize ontolojik tutum ve onun üzerine inşa edilen partiküler bilim anlayışı olduğu için, Avrupamerkezcilik ideolojisi ile perdelenmemiş yeni bir bilim yolunda anlamlı bir değişime de, başlanacaksa eğer, ancak oradan başlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- Amin, Samir (1993) *Avrupamerkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi*, (Çev. Mehmet Sert), Ayrıntı Yay., İst.
- Chevalley, Catherine, (2010), Heidegger ve Doğa Bilimleri, (Çev. Hasan Ünder), (Ed. Özgür Aktok ve Metin Bal), *Heidegger* içinde, ss. 356-385, Doğu Batı Yay., Ank.
- Descartes, Rene, (1637) “Discourse on The Method of rightly Conducting The Reason and Seeking Truth in The Sciency”, <http://www.gutenberg.org/dirs/etext93/dcart10.txt> (Erişim: 14.08.2006).
- Demirel, İdiris, ‘Yoktan da Vardan da Ötede bir Var Vardır’ Heidegger Okumaları Etrafında, *Dergâh*, C: XXI, S: 246, ss.10–11 ve 22–23
- Frank, Andre Gunder (2010), *Yeniden Doğu Asya Çağında Küresel Ekonomi*, (Çev. Kamil Kurtul), İmge Kitabevi Yay., Ank.

⁷ Marx, Karl, (1852) “The Eighteenth Brumaire of Louis Napoleon”, <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1852/18th-brumaire/ch07.htm> (Erişim: 05.03.07).

- Heidegger, Martin, (1998a) *Bilim Üzerine İki Ders*, (Çev. Hakkı Hünler), Paradigma Yay., İst.
- Heidegger, Martin, (1998b) *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, (Çev. Doğan Özlem), Paradigma Yay., İst.
- Heidegger, Martin, (2008) *Varlık ve Zaman*, (Çev. Kaan H. Ökten), Agora Kit., İst.
- Kisiel, Theodore, (2010), Heidegger ve Bilimin Yeni İmgeleri, (Çev. Mehmet Elgin), (Ed. Özgür Aktok ve Metin Bal), *Heidegger* içinde, ss. 333–355, Doğu Batı Yay, Ank.
- Marx, Karl, (1852) “The Eighteenth Brumaire of Louis Napoleon”, <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1852/18th-brumaire/ch07.htm> (Erişim: 05.03.07).
- Mutman, Mahmut, (1994), Kriz ve Değer: 21. Yüzyılın Eşiğinde Kapitalizm ve İdeoloji, *Toplum ve Bilim*, S: 63 Bahar, ss. 7–39.
- Özlem, Doğan, (1998a) Giriş: Heidegger ve Teknik, *Tekniğe İlişkin Soruşturma* içinde (Martin Heidegger), (Çev. Doğan Özlem), ss. 9-41, Paradigma Yay., İst.
- Özlem, Doğan, (1998b) Doğa Bilimleri ve “Sosyal Bilimler” Ayrımının Dünü ve Bugünü Üzerine, *Toplum ve Bilim*, S: 76 Bahar, ss. 7–40.
- Wallerstein, Immanuel, (2007) *Avrupa Evrenselciliği İktidarın Retoriği*, (Çev. Sinan Önal), Aram Yay., İst.